A német Gyümölcslé-gyártók Védegylete (SGF)

Alfred Wiesenberger és Molnár Pál***

Érkezett: 1991. augusztus 23.

A mindenki által jól ismert és sokat hangoztatott szociális piacgazdaság több mint 40 év óta bevált nemzetgazdasági formáció. A szabad piacgazdaság a piacgazdaság liberális formája, amely minden piaci résztvevőtől a szabad verseny során egy rendkívül tisztességes viselkedési formát vár el. Egy heves versennyel szembenéző túltelített piacon a tisztességtelen, azaz a versenyidegen viselkedés veszélye az egyes résztvevők részéről azonban nem zárható ki.

A gyümölcslé-előállítás területén megvalósított ipari önellenőrzés a **tisztességtelen verseny megakadályozására irányul**, ami egyúttal a német Gyümölcslé-gyártók Védegyletének (SGF) alapvető feladata. Az SGF tevékenységével és kezdeményezéseivel - a "tisztesség előnyben" mottó megvalósításával - arról gondoskodik, hogy a piac valamennyi résztvevője, azaz az előállítók, a kereskedelem és a fogyasztók - egyesek túlzott ügyeskedése miatt - nehogy kárt szenvedjen.

Már a régi görögök vitatkoztak a tisztesség kérdéséről akkor is, ha a fogalmat - Fair Play - még nem is ismerték. Ezt a fogalmat az angol "High Society" találta fel a XIX. században. A tisztesség mindig akkor játszott és játszik fontos szerepet, amikor konkurencia-harcok folynak, így a sportban, a politikában, a hétköznapi életben és természetesen a gazdaságban. A következő táblázatban néhány ismert személyiség véleményét állítottuk össze a "Fair Play" tematikájához.

Szerző	Eredeti idézet	Alkalmazása a gyümölcslé-gyártásra
Franz Beckenbauer	"A merész játéknak akkor van vége, amikor a sportszerűtlenség elkezdődik"	A kreativitásnak akkor van vége, amikor a hamisítás elkezdődik.
Richard v. Weizsäcker	"Emberi célok embertelen eszközökkel nem érhetők el"	Szakszerű vagy tisztességes célok szakszerűtlen vagy tisztességtelen eszközökkel nem érhetők el.
Martin Luther King	"A történelmi törvény - szemet szemért - mindkét oldalon vakokat hagy hátra"	Manipulációk mindkét félnek kárt okoznak, az ipari versenynek és a fogyasztóknak.

* Alfred Wiesenberger, az SGF elnöke, a Peter Eckes Rt. Igazgató Tanácsának tagja 1991. augusztus 23-án Budapesten megtartott előadása alapján

** Központi Élelmiszeripari Kutató Intézet, Budapest

A versenyt a gazdaságra vonatkozóan a következőképpen definiálhatjuk: Vállalkozók közötti rivalitás a vásárlók piacán a piaci részesedésért.

Németországban a "Fair Play" biztosítása érdekében törvényt fogadtak el a tisztességtelen verseny ellen. Ez így van sok más országban, így Magyarországon is hasonló a helyzet a jogi szabályozás területén.

A tisztességtelen verseny szakmai területünkön az élelmiszerjogot sértő anyagi jellegű szabálytalanságokat foglalja össze.

A legtöbb országban jogszabályok vagy szabványok érvényesek a gyümölcslevekre vonatkozóan, melyekkel előállításukat szabályozzák. A Közös Piac Gyümölcslé Szövetsége rendelkezik egy un. "Gyakorlati Codex"-el, amely az európai kereskedelmi szokások egységesítésének tekinthető. Elsődlegesen ugyanis azt kell biztosítani, hogy minden versenyben álló termék vagy vállalkozás az élelmiszerjog minimális követelményeit teljesítse, amelyek a következő alapvető kötelezettséget tartalmazzák.

Alapvető követelmény az olyan árúk előállítása, vásárlása és forgalmazása, amelyet kizárólag kifogástalan nyersanyagokból és félkész-termékekből, valamint csak a megengedett adalékanyagokból az engedélyezett gyártási technológiák alkalmazásával állítottak elő és amelyek az élelmiszerjogi előírásoknak minden szempontból megfelelnek.

A tisztességtelen gyakorlattal függ össze a minőségi követelmények elhanyagolása. Extrém olcsó és ezáltal esetlegesen kockázatos féltermékek kizárólagos beszerzése és felhasználása bizonyára nyitva hagyja a kérdést, hogy abból egyáltalán egy jó minőségű termék előállítható-e. Ez is mutatja, hogy ezen a területen milyen szorosan összetartozik a tisztességes verseny a minőséggel, illetve a minőségbiztosítással. Egyértelműen azt kell azonban hangsúlyozni, hogy a versenyjog szempontjából a minimális jogszabályi követelmények teljesítése az alapvető.

Az ipar számára tehát egyértelműen kívánatos a törvényesen előírt minimális minőségi követelmények teljesítése. Az iparnak kell megragadni a kezdeményezést, hogy problémáit együttműködés formájában egy széles bázisra támaszkodva az eddigieknél biztonságosabban és gyorsabban megoldhassa. Ennek során együtt kell működnie az összes többi intézménnyel, beleértve a hatósági élelmiszerfelügyeletet is, amikor a következő élelmiszerjogi problémákat kell megoldania:

- tudatos vagy nem tudatos eltérés az előírásoktól;
- manipulációk, hamisítások;
- a termékek biztonságát veszélyeztető tényezők;
- idegen anyagok előfordulása, pl. patulin vagy permetezőszer-maradványok.

Az első két problémakör megoldására az NSZK gyümölcslé-ipara már a 70-es évek elejétől kezdve intézményesen reagált. Ez a német Gyümölcslé-gyártók Védegyletének létrehozásában csúcsosodott, melyet 1974-ben a Német Gyümölcslé-

gyártók Szövetségének kezdeményezésére hoztak létre számos gyümölcslé üzem támogatásával. Az SGF stratégiája abból a felismerésből táplálkozott, hogy a hatékony fogyasztóvédelem haladéktalanul szükségessé vált és egyúttal az olyan minőségi hibák visszaszorítását tűzte ki célul, melyek valamennyi piaci résztvevő számára a versenyt torzító hatást kezdtek gyakorolni.

Ennek megfelelően határozták meg az alapszabályban **az SGF főbb feladatait:**

- *a szabad és tisztességes verseny elősegítése;*
- *a piacon található késztermékek és az alapanyagaik minőségének és jelölésének rendszeres ellenőrzése;*
- *ráhatás a minőségi hibák kijavítására.*

Az SGF eddigi tevékenysége

A Védegylet korábbi tevékenységének elemzése azt mutatja, hogy az 1975. és 1980., valamint az 1980. és 1985. közötti kezdeti években a súlypontot a késztermék kereskedelmi ellenőrzésére helyezték. Ezáltal az SGF gyakorlatilag egy kiegészítő, az ipar által létesített ellenőrző intézménnyé vált, amely ellenőrző tevékenységét más működő ellenőrző és felügyeleti szervezetek mellett, mint a hatósági élelmiszerfelügyelet, az előállító üzemek minőségellenőrző szervezetei, valamint a nagy kereskedelmi cégek belső ellenőrző apparátusa, fejtette ki.

Szenzációt keltő botrányok (sajnos egyes esetekben német résztvevőkkel) kerültek napvilágra, melynek kiváltó okait lépésről lépésre meg kellett szüntetni. Az iparág időközben a sajtó állandó "vendégévé" vált. Néhány extrém esetben egyes előállítók tevékenységét teljesen be kellett tiltani, melyek különösen "nagyot hallónak" bizonyultak és "nehézkesen" reagáltak vagy tudatosan olyan tevékenységet folytattak, ami az egész iparág számára károsnak bizonyult.

Az első időszakban a helyzet különösen kedvezőtlen volt. 1980-tól kezdve azután érezhetően javult a helyzet.

Az SGF új koncepciója

A 80-as évek közepe táján az SGF a kereskedelmi minták vizsgálatára leszűkített tevékenységét egy igen kritikus elemzésnek vetette alá. Az elemzésből két jelentős következtetést vontak le:

- Az alapvetően minőségorientált iparág, sokoldalú erőfeszítéseinek eredményeképpen az RSK*-értékek elfogadása és az önellenőrző szervezet eredményes működése következtében általánosan jó minőségi szinvonal alakult ki, és a gyü-

* Richt- and Schwankungsbreiten wichtiger Kennzahlen (Fontos paraméterek irány- és szélsőértékei)

mölcslé-gyártás területén különösen kirívó kisiklások az utóbbi időben nem fordultak elő. A gyümölcslé-gyártás negatív felhangjai eltüntek a sajtóból.

- Az összeségében igen pozitív fejlődés ellenére a késztermékek SGF által végzett analitikai vizsgálata egyes termékeknél ismételten kisebb-nagyobb minőségi eltéréseket mutatott ki.

Különösen az a tény nem elégítette ki az elvárásokat, hogy ezeket az eltéréseket általában csak igen későn ismerték fel. A megállapított kifogásolások értékelése továbbá azt mutatta, hogy a késztermékben megállapított kifogásolások nem elhanyagolható része a külföldön vásárolt és beszállított féltermékek hibáira voltak visszavezethetők.

Ilyen kifogásolások, melyek túlnyomó többsége nem tudatos tevékenység következménye, azonban csak akkor szüntethetők meg, ha ezeket a féltermékeket a lehető legnagyobb mértékben bevonják az önellenőrzési rendszerbe. Ennek a felismerésnek eredményeképpen alakult ki az un. új stratégia, amely a következőképpen körvonalazható:

- Az alapanyagok és féltermékek bevonása az önellenőrzési rendszerbe az új stratégia legfontosabb alkotórésze. Megvalósítása azt igényelte, hogy a féltermék-előállítók, függetlenül attól, hogy belföldi vagy külföldi cégekről van szó, lehetőség szerint teljes mértékben vegyenek részt az önellenőrzési rendszerben. Ellenőrzésük részarányát tekintve azonos értékű és nagyságrendű mint az előző időszakban kialakított késztermék-ellenőrzési volumen. E szívós munka eredményeképpen az NSZK-ban feldolgozott nyersanyagok 85-90 %-a az önellenőrzési rendszer hatáskörébe került.

- A tevékenység kibővítése arra is irányult, hogy lehetőség szerint egy résmentes ellenőrzési lánc, beleértve a mintabiztosítást a késztermétől visszafelé egészen a feldolgozásra kerülő gyümölcsig, illetve féltermékig valósuljon meg, hogy nem megfelelő összetétel gyanúja esetén a visszakeresés lehetővé váljon. Az eltérések visszakövetése és ezáltal az okok feltárása logikailag igen egyszerű, ha az egész előállítási folyamatot, legalább a féltermék-előállítóktól egészen a késztermékek kibocsájtóiig az önellenőrzési rendszer magában foglalja. Ennek megvalósítása rendkívül pozitívan hatott és alapvetően nagyon jól működik.

- Az üzemellenőrzések kialakításánál először a Floridában működő minőségbiztosító rendszerre gondoltak, melyet a narancs termékek feldolgozásánál állami inspektorok végeznek az üzemekben. A kihelyezett inspektorok egyúttal a maximális lékihozatalt is megállapították egy-egy láda narancsra vonatkozóan. Nem egészen ebben a formában, de az NSZK-ban is inspekciós jogokat kaptak az SGF semleges üzemellenőrei. Eleinte nagy volt a tartózkodás, de ma már egyáltalán nem jelent problémát tevékenységük.

Az új stratégia eredményeképpen, melyet a közgyűlés mélyreható vita után elfogadott, szoros együttműködés alakult ki a gyümölcslé-gyártók, a féltermék-előállítók és kereskedők között teljesen önkéntesen annak érdekében, hogy az így

kiterjesztett ellenőrzési rendszer az élelmiszerjogi előírások hatékonyabb betartásához vezessen. E stratégiát elfogadva megvalósult annak előfeltétele, hogy az SGF-részvételt az üzleti papírokon és fuvarleveleken, sőt a cimkén is jelölhessék. Az önellenőrzési rendszerben résztvevők az előzőeken túlmenően bizonyos alapvető minimális követelményeket vállaltak és teljesítenek, melyek a következők szerint foglalhatók össze:

- minden kétséget kizáró forgalmazási jelölések;
- a vásárolt és feldolgozott árúk pontos üzemi regisztrálása;
- valamennyi tétel mintavételezése és a minták tárolása, valamint esetlegesen együtt-szállítása a tétellel;
- üzemellenőrzések engedélyezése inspekció és mintavétel céljából;
- kiegészítő minőségvizsgálatok az önellenőrzési rendszerben nem résztvevő szállítók vagy előállítók megjelenése esetén;
- problémás esetekben tájékoztatási kötelezettség.

Az SGF így kialakított szervezetének felépítését a 1. ábra mutatja. Ez az eljárási mód elviekben mind az alapanyag-, mind a késztermék ellenőrzésre egyaránt vonatkozik. Meghatározott és az aktuális helyzethez igazított kulcsszámok alapján az SGF képviselői mintát vesznek a nyersanyagelőállító üzemekben, külföldön és belföldön egyaránt, és ezt a nagykereskedő cégekre is kiterjesztették. Ugyanakkor évente kielégítő számban kereskedelmi mintát is vásárolnak, amelyeket a kidolgozott rendszer szerint és a szükségesnek ítélt mértékben szerződéses laborokban alapos és célirányos analitikai vizsgálatoknak vetnek alá.

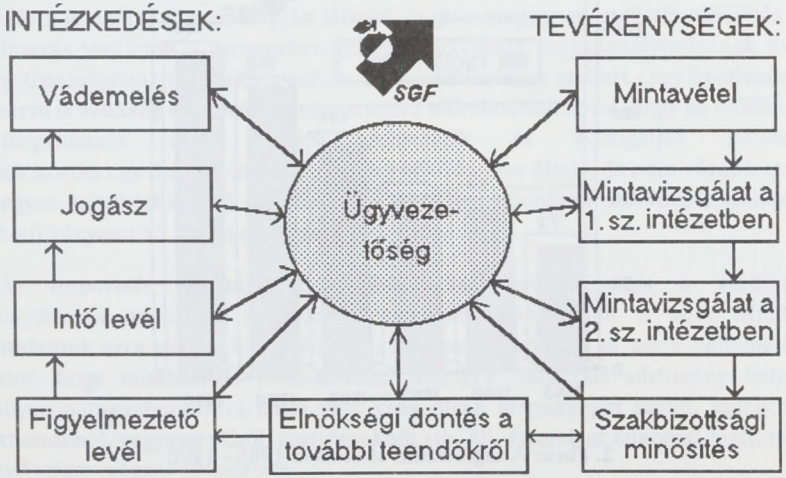

1. ábra: Az SGF működése

Valamennyi vizsgálati eredményt az un. RSK-értékekhez viszonyítanak. Az RSK-értékeket a 70-es évek közepén először narancslevekre dolgozták ki, melyekre ma már statisztikailag biztosított irányértékek és szélső értékek állnak

rendelkezésre. Kitartó munkával meghatározták e fontos értékeket a piacon található gyümölcslevek többségére. Ezek szakszerű minősítést tesznek lehetővé és felvilágosítást adnak a hamisításról, illetve a valódiságról. Az RSK-értékek tehát az SGF ellenőrző tevékenységének is az alapját képezik .

Miután a semleges vizsgáló laboratóriumok eredményei már rendelkezésre állnak - kétség esetén egy második laborban elvégzett párhuzamos vizsgálat eredményeivel együtt - egy ipari szakemberekből álló szakmai bizottság semleges alapon alkot véleményt. Kifogásolás esetén egy részletes intézkedési katalógust alkalmaznak, ami a megállapított eltérések súlyosságától függően a figyelmeztetéstől egészen a bírósági vádemelésig terjed. A vádemelési javaslat akkor indokolt, ha a "páciens" szembeszegül és belátásra teljesen képtelennek mutatkozik.

A kialakított stratégiának megfelelően az SGF legfontosabb feladata továbbra is abban fogalmazható meg, hogy folyamatosan ellenőrizze a piacon található termékek minőségét annak érdekében, hogy a gyümölcslé-előállítás zavartalan növekedése biztosított legyen. Az SGF szervezetét továbbra is a taggyűlés, az elnökség, a szaktanácsadó testület, a szakreferatúra és a szakbizottságok alkotják. Az egyre szélesedő bázist a tagszám folyamatos növekedése mutatja (2. ábra). Míg kezdetben az SGF csak német tagokból állt, jelenlegi stádiumában az ellenőrzési rendszerben való résztvétel a külföldi előállítók és forgalmazók számára is egyre nagyobb vonzerőt jelent (3. ábra).

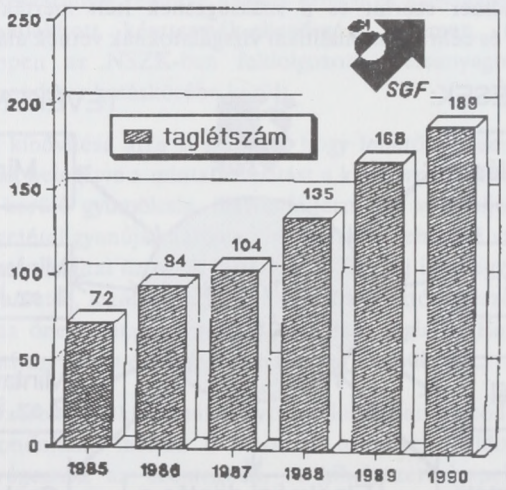

2. ábra: A taglétszám alakulása 1985 - 1990

Összefoglalva elmondható, hogy a "citrus" elnevezésű érdekközösség kialakítása 1970-ben az SGF elődjeként (1974), az RSK-értékek alkalmazása az ellenőrzési programban, valamint a kiterjesztett ellenőrzési rendszer kidolgozása és megvalósítása adta az erőteljes fejlődésben lévő fiatal, öntudatos iparág további fejlődésének a létalapját. Megállapítható, hogy a kemény előkészítő munka időben

meghozta gyümölcsét és a jó minőség biztosította a zavartalan növekedést ezen a szakterületen.

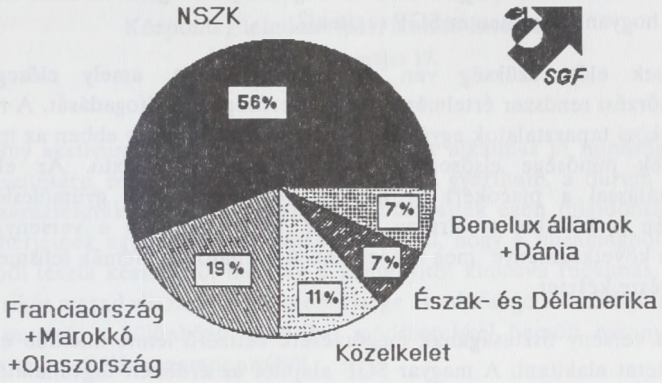

3. ábra: Az önellenőrzésben résztvevők földrajzi megoszlása

A tapasztalatok alkalmazásának lehetőségei Magyarországon

Már a jelenlegi adatok alapján látható, hogy a magyar gyümölcslé-előállítás és -forgalmazás területén a versenyben fellépő torzulások megakadályozásának és a verseny tisztaságának megvalósításához - más intézkedések mellett - egy **önellenőrző rendszerre is szükség van**. Sokkal jobb annyira előrelátónak lenni, hogy az előállítók és forgalmazók saját maguk felismerik és korrigálják hibáikat - többek között egy önellenőrzési rendszer működtetése által - és nem várnak arra, hogy egyes sajtókörök vagy a "mindenható" állam ellenőrző szervezete nehezen kivédhető kényszerítő hatást gyakoroljon.

Az **importált alapanyagok ellenőrzésének szükségessége** a valódiság megállapítására bizonyára megjelenik vagy már napirenden is van. Minden tapasztalatunk arra mutat, hogy Magyarország nem kerülheti el azt a kellemetlen feladatot, hogy mindazokat a szállítókat, amelyek narancslé sűrítmény helyett valamilyen narancskoncentrátumot vagy csak olyan alapanyagot szállít, amely héj extraktumokból, vegyszerekből, rostrészekből stb. áll, és melyet cukorral higítottak, növekvő szigorusággal ellenőrizze.

A magyar sűrítmény iránt érdeklődő vásárlók hamarosan növekvő mértékben **keresni fogják az ellenőrzött és semleges minősítő szerv által tanúsított alapanyagot**. Ez az elvárás a közeljövőben már nem csak az NSZK-ból, hanem valamennyi közös piaci országból jelentkezik. Az Európai Gyümölcslé-gyártók

Szövetsége (AIJN) a közeli jövőben az SGF-hez hasonló Európai Gyümölcslé-ellenőrző Rendszert (EJC) fog létrehozni. Mivel Magyarország hamarosan az Európai Közösségek társult tagja lesz, nem kerülheti el a bekapcsolódást egy ilyen önellenőrző rendszerbe. Hogyan oldható meg ez a jelenlegi időszakban nem könnyű feladat és hogyan tud ebben az SGF segíteni?

1. Mindenek előtt szükség van az önmeggyőzésre, amely elősegítheti az önellenőrzési rendszer értelmének és célszerűségének elfogadását. A német és a nemzetközi tapasztalatok egyértelműen azt mutatják, hogy ebben az iparágban a termékek minősége elsősorban ilyen módon biztosítható. Az előrehaladó privatizálással a piacokért és a piaci részesedésért a gyümölcslé-előállítás területén is kialakul a verseny helyzet. Igy hamarosan a versenyproblémák minden következménye meg fog jelenni. A várható problémák felismerése gyors cselekvésre késztet.

2. Ezért a verseny tisztaságának megőrzésére célszerű lenne mielőbb egy magyar védegyletet alakítani. A magyar SGF alapítói az érdekelt tagvállalatok, melyek célszerűen az SGF mintájára hozhatnák létre az önellenőrzési rendszert. Az inspekciókat, az ellenőrzéseket, a mintavételt és a vizsgálatokat saját maguk is elvégezhetik, de célszerűbbnek látszik egy vagy több - a még kidolgozandó alapszabályban rögzített követelményeket kielégítő - intézetet az ellenőrzési feladatok ellátásával megbizni. Az a legfontosabb, hogy az ipar ezt az ellenőrzést saját elképzelései szerint valósitsa meg, mert csak ebben az esetben valósul meg a kívánatos önellenőrzés.

3. Az önellenőrzés az első szakaszban a magyar piacra terjedne ki, ami a félkész- és késztermékek ellenőrzését és mintavételezését az előállítók raktáraiban valamint a kereskedelemben jelenti. Ide tartoznak az üzemi inspekciók is. Mindehhez egy vagy több elismert intézet szükséges, melyet saját maguk is létesíthetnek vagy megbízhatnak.

4. A importált nyersanyagok ellenőrzése érdekében ajánlatos az SGF alapanyag-ellenőrzési rendszeréhez csatlakozni. Az alapanyag-ellenőrzés a helyszínen, azaz a gyártás helyén kezdődik. Az SGF rendelkezik mindazokkal a tapasztalatokkal és anyagi feltételekkel, amelyek ehhez az igen költségigényes ellenőrzésekhez nemzetközi szinten szükségesek.

5. Az exportált féltermékek ellenőrzéséhez célszerűnek látszik az exportáló üzemeket az SGF ellenőrzési rendszerébe bekapcsolni. A külföldi vevők egyre inkább igényelni fogják a minőségtanusítást mind a féltermékekre, mind az előállítók vonatkozásában. Bár a minőségtanúsítási kötelezettség gyümölcslevek vonatkozásában nemzetközileg még nem általános, nagy valószínüséggel igen gyorsan megjelenik, legkésőbb az Európai Ellenőrzési Rendszer bevezetésével. Magyarország elemi érdeke, hogy az élelmiszeripar ezen területén mindent megtegyen termékei minőségének biztosítására és nemzetközileg elismert tanusítására.